

Jan Żebrowski

Monografia o szwedzkiej oświacie

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 7, 351-360

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monografia o szwedzkiej oświacie

**Józef Pólturzycki, *Edukacja w Szwecji*,
Instytut Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2009, ss. 256.**

Polskie piśmiennictwo pedagogiczne wzbogaciło się o nową wartościową książkę – *Edukacja w Szwecji*. Jej Autorem jest profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego oraz Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, w której piastuje funkcję Dziekana Wydziału Pedagogicznego – Józef Pólturzycki.

Ten wybitny uczony, profesor pedagogiki, specjalizujący się w dydaktyce ogólnej, dydaktyce dorosłych, podstawach edukacji ustawicznej i metodyki literatury, pełni również funkcję naczelnego redaktora kilku czasopism pedagogicznych – głównie z zakresu edukacji dorosłych. W latach 1993–2007 był też prezesem Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego.

Warte są przypomnienia tak bardzo cenione publikacje Autora, jak: *Wdrażanie do samokształcenia* (1983), *Oświata dorosłych w Polsce. Stan i kierunki przebudowy* (1989), *Dydaktyka dorosłych* (1994) czy *Edukacja dorosłych za granicą* (1998), *Aleksander Kamiński* i inne.

Książka składa się z wprowadzenia, dziesięciu rozdziałów zasadniczych, podsumowania, zestawienia wybranych terminów funkcjonujących w szwedzkiej edukacji, bibliografii, aneksów – tekstów uzupełniających oraz ilustracji.

We wprowadzeniu przekazuje nam autor swoją fascynację Szwecją – dużym i pięknym krajem, położonym na Półwyspie Skandynawskim, podkreśla związki Szwecji z Polską, wskazuje na ich długą tradycję, wymienia najbardziej znanych Polaków pochodzenia szwedzkiego, a mianowicie: Samuela Bogumiła Lindego, Eugeniusza Romera i Stanisława Władysława Reymonta (pierwotnie Rejment).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że to właśnie Szwedzka Królewska Akademia Nauk przyznaje nagrody naukowe i literackie za wybitne osiągnięcia – Nagrody Nobla. Już pięcioro Polaków odznaczonych zostało tą nagrodą: Henryk Sienkiewicz, Władysław Stanisław Reymont, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska oraz – dwukrotnie – Maria Skłodowska-Curie.

Zainteresowania edukacją w Szwecji i kontakty z tym krajem prof. J. Pólturzyckiego datują się od 1981 roku. Autor podczas pierwszego wyjazdu studyjnego poznał strukturę systemu oświatowego, zasady przeprowadzanej reformy szkolnej, działalność Centralnego Zarządu Szkolnictwa, pracę szkół różnych szczebli i wyższych uczelni, system kształcenia i doskonalenia nauczycieli oraz formy i zasady edukacji dorosłych. W kolejnych latach prowadził zajęcia z grupą

kształcących się nauczycieli języka polskiego dla szkół szwedzkich w regionie Lund i Malmö; wykładał podstawy dydaktyki i metodykę nauczania języka, a także wybrane elementy z historii polskiej szkoły oraz organizacji współczesnego systemu edukacji szkolnej w Polsce (s. 9). Systematycznie studiował prace o szwedzkiej reformie szkolnej i działalności uniwersytetów ludowych, poznał miejscowe szkoły oraz inne placówki oświatowe.

Rezultaty tych studiów, badań i obserwacji placówek oświatowych w Szwecji zaowocowały przygotowaniem tak dojrzałej monografii, jaką jest *Edukacja w Szwecji*.

Rozdział I książki, zatytułowany *Ogólna charakterystyka kraju* (s. 11–39), zawiera prezentację krain Szwecji, charakterystykę społeczeństwa wielokulturowego, wybrane elementy z dziejów kraju, który w drugiej połowie XIX wieku stał się państwem dobrobytu, stabilnym gospodarczo i politycznie, neutralnym, nietkniętym przez działania wojenne.

Królestwo Szwecji (Konungariket Sverige) jest piątym pod względem wielkości krajem Europy, a zarazem największym państwem Półwyspu Skandynawskiego; w jego skład wchodzi wyspy: Gotlandia i Olandia na Morzu Bałtyckim oraz liczne wyspy przybrzeżne. Szwecję zamieszkuje ponad dziewięć milionów ludzi; jest to kraj o jednej z najmniejszych gęstości zaludnienia w Europie. Około 30 procent ludności to mieszkańcy trzech największych miast: Sztokholmu (1,7 mln), Göteborga (0,8 mln) i Malmö (0,5 mln) (s. 15).

Do najstarszych ludów w Europie należą Lapończycy (Saami), którzy zajmują się myślistwem, rybołówstwem, hodowlą reniferów i wyrobami rzemieślniczymi. Od 1942 roku Lapończycy mają własny uniwersytet ludowy, a od 1974 roku działa Nordycki Instytut Lapoński; posługują się odrębnym językiem należącym do grupy ugrofińskiej, w ramach której wyodrębnia się trzy jego dialekty.

Obecnie Szwecja (mimo przejściowego kryzysu) nadal pozostaje jednym z najbogatszych krajów świata (zajmuje siedemnaste miejsce w światowym rankingu dobrobytu).

Rodziny szwedzkie otoczone są troskliwą opieką ze strony państwa (długie urlopy rodzicielskie, zasiłki na dzieci wypłacane do szesnastego roku życia, jeżeli zaś dziecko kontynuuje naukę, to wypłacany jest zasiłek na edukację szkolną; wszystkie zasiłki socjalne są zwolnione od podatku).

Szwecja to monarchia konstytucyjna o parlamentarnym systemie rządów. Głową państwa jest król, który pełni jedynie funkcje reprezentacyjne. Obecnym monarchą Szwecji jest Karl XVI Gustaw, zasiadający na tronie od ponad trzydziestu lat.

Jedną z najważniejszych zasad obowiązujących w szwedzkim życiu publicznym jest zasada jawności oraz istnienie instytucji rzeczników, którzy bronią praw obywatelskich. Ważny element polityki państwa stanowi walka o równouprawnienie płci. Ponad połowa szwedzkiego rządu to kobiety. Jak widać, III Rzeczpospolita może od Szwecji przejąć wiele różnorodnych rozwiązań, któ-

re dotyczą sfery publicznej. Nowością jest także to, że w Szwecji dopuszcza się kobiety do stanu duchownego; w kraju tym dominuje Kościół luteranski.

Interesujące są przede wszystkim rozważania Józefa Półturzyckiego dotyczące kultury i nauki szwedzkiej, poczynawszy od epoki wikingów, poprzez silne wpływy niemieckie, a skończywszy na współczesności. Autor uwzględnił rozwój prasy, nauki, techniki, literatury i sztuki oraz już wspomnianą ufundowaną przez szwedzkiego chemika Alfreda Nobla (1833–1896) nagrodę jego imienia.

Przywołał także najwybitniejsze dokonania w zakresie malarstwa, rysunku, rzeźby, kinematografii (Ingmar Bergman), wzornictwa przemysłowego, muzyki popularnej, sportu; podkreślił szczególne miejsce szwedzkiej kultury dziecięcej, której podstawę stanowi literatura. Najważniejszą pisarką dziecięcą była Astrid Lindgren (1907–2002), autorka czterdziestu książek (między innymi: *Fizia Pończoszanka*, *Dzieci z Bullerbyn*, *Bracia Lwie Serce*), a także słuchowisk radiowych i sztuk teatralnych. Książki pisarki przetłumaczono na przeszło siedemdziesiąt języków. A. Lindgren uważana jest za jedną z najwybitniejszych pisarek dziecięcych; jej twórczość dobrze znają polskie dzieci, które nadały pisarce Order Uśmiechu.

Wiele cennych przemyśleń zawierają ponadto rozważania J. Półturzyckiego dotyczące polityki kulturalnej Szwecji; w tym kraju istnieje około trzystu muzeów, z czego tylko dwadzieścia jest zarządzanych przez władze centralne, Szwecja ma blisko trzydzieści teatrów państwowych i sto niepaństwowych, działa tu ponad tysiąc kin, ważnym elementem polityki kulturalnej jest wspieranie działalności bibliotek. W każdej gminie ma funkcjonować przynajmniej jedna biblioteka. Autorzy książek za ich wypożyczenia w bibliotekach otrzymują kompensaty. Na terenach rzadko zaludnionych czytelnicy mogą skorzystać z usług bibliotek objazdowych – książki dowożone są samochodami lub łodziami.

Jak widać, zawartość merytoryczna rozdziału I książki jest niezwykle bogata i skłania do dogłębnego poznania.

Rozdział II monografii dotyczy tradycji edukacji szwedzkiej, reformy i zarządzania szkolnictwem (s. 41–60); początkowo w Szwecji funkcjonowały szkoły katedralne i przyklasztorne. Jedną z pierwszych była szkoła katedralna w Lund założona w 1085 roku. W 1842 roku w powszechnej szkole ludowej wprowadzono sześcioletni obowiązek szkolny, którym objęto dzieci w wieku 7–14 lat. W 1936 roku obowiązek szkolny wydłużono do siedmiu lat. Z kolei gimnazjum obejmowało siedem klas, przy czym dwie ostatnie były dwuletnie. Szkoły szwedzkie często przeżywały reorganizację. Prywatną edukacją objęte były głównie dziewczęta, pierwsze takie placówki powstały w drugiej połowie XIX wieku. W połowie lat osiemdziesiątych XX wieku wydłużono obowiązek szkolny z dziewięciu do dziesięciu lat.

Szwedzi dążą do integracji nauczania osób zdrowych i dotkniętych różnymi ograniczeniami funkcjonalnymi.

Reforma systemu szkolnictwa szwedzkiego sprawiła, że zniesiono konieczność powtarzania klasy, nie ma drugoroczności. Od 1962 roku wprowadzono obowiązek nauki języka angielskiego od IV klasy.

Za funkcjonowanie systemu szwedzkiej edukacji odpowiadają przede wszystkim parlament i rząd. Na szczeblu lokalnym od 1991 roku gminy przejęły od państwa kontrolę nad powoływaniem nauczycieli i dyrektorów szkół oraz wzięły na siebie całkowitą odpowiedzialność za prowadzenie szkół. Gminy zapewniają wszystkim uczniom szkół obowiązkowych (w niektórych gminach również uczniom szkół średnich, wyższych) bezpłatne pomoce dydaktyczne i posiłki oraz bezpłatny przewóz do szkół. Państwo przydziela gminom także dotacje specjalne na cele badawcze i rozwojowe, doskonalenie zawodowe nauczycieli, środki dla uczniów upośledzonych umysłowo oraz dla prywatnych szkół średnich drugiego stopnia.

Dyrektorzy szkół zrzeszeni są w Stowarzyszeniu Dyrektorów; dodatkowo utworzyli Radę do spraw Etyki Zawodowej.

Ważną rolę w systemie edukacji szwedzkiej odgrywają, co zrozumiałe, rodzice dzieci; tworzą oni stowarzyszenie rodziców.

Rozdział III książki poświęcony jest wychowaniu przedszkolnemu (s. 61–70). Szwedzki system opieki nad dzieckiem sięga połowy XIX wieku; w 1854 roku powstał pierwszy żłobek dla dzieci samotnych matek, powstawały również ochronki z myślą o dzieciach w wieku przedszkolnym. Począwszy od 1994 roku, wszystkie dzieci mają zagwarantowane prawo do miejsca w placówkach przedszkolnych. Wychowanie przedszkolne obejmuje dzieci od pierwszego do siódmego roku życia; grupy dzieci liczą średnio po piętnaście osób. W każdej z grup pracują dwie osoby: opiekunka i nauczycielka. Przedszkolny etap edukacji stanowi pierwszy krok na drodze do kształcenia przez całe życie. W programie podkreśla się znaczenie takich wartości, jak wychowanie w duchu demokracji, tolerancji i poszanowanie indywidualności.

Edukacja przedszkolna w Szwecji opiera się na założeniu, że „podstawą prawidłowego rozwoju dziecka jest przede wszystkim zapewnienie mu właściwej opieki, wsparcia i poczucia bezpieczeństwa” (s. 65), natomiast w ogólnonarodowym programie nauczania podkreśla się, że najważniejszą zasadą jest zabawa. Przedszkola zatrudniają psychologów i logopedów. Dzieciom imigrantów zapewnia się naukę języka ojczystego.

W przedszkolach i placówkach całodziennej opieki obowiązują opłaty. Maksymalnie mogą wynosić 3 procent całego budżetu rodzinnego.

Dla dzieci sześcioletnich przeznaczone są „zerówki”. Pewną formę kontynuacji wychowania przedszkolnego stanowią placówki prowadzące zajęcia pozaszkolne dla dzieci między szóstym – siódmym a dwunastym rokiem życia; są to świetlice, placówki całodziennej opieki oraz otwarte formy zajęć pozaszkolnych.

Rozdział IV dotyczy szkolnictwa obowiązkowego (s. 71–88). Na system szkolny w Szwecji składa się szkolnictwo obowiązkowe i ponadobowiązkowe.

Pierwsze obejmuje dziewięcioletnią szkołę obowiązkową, drugie – placówki kształcenia przedszkolnego, prowadzące zajęcia pozaszkolne, szkoły średnie drugiego stopnia, specjalne szkoły średnie drugiego stopnia. Dzieci mają prawo do bezpłatnego podstawowego kształcenia się w szkole powszechnej. Obowiązek szkolny trwa od siódmego do szesnastego roku życia. J. Pólturzycki zamieścił jako egzemplifikację plany i programy nauczania. Obok celów czysto edukacyjnych wymienia się normy i wartości, które szkoła powinna w uczniach kształtować. Powinna mianowicie rozbudzać ciekawość, uczyć krytycyzmu, samodzielności sądów, szacunku dla innych, tolerancji, solidarności, otwartości na inne kultury (s. 76).

Do podstawowych umiejętności, które powinny być osiągnięte przez uczniów, należy czytanie, pisanie, liczenie, umiejętność posługiwania się językami obcymi, zwłaszcza językiem angielskim w mowie i w piśmie. Uczniowie większość prac wykonują w szkole. Rzadko zadaje się prace domowe. Obowiązuje trzystopniowa skala ocen: zaliczony, zaliczony z wyróżnieniem, zaliczony ze szczególnym wyróżnieniem. Stosuje się standaryzowane testy osiągnięć, lekcje trwają zazwyczaj 40 minut. Dzieci od najmłodszych lat uczone są odpowiedzialności, samodzielności i porządku.

Rozdział V jest zatytułowany *Gimnazja – średnie szkoły II stopnia* (s. 89–100). Tradycja średnich szkół w Szwecji jest zarówno dawna, jak i bogata. Już w 1477 roku powołano Uniwersytet w Uppsali i stopniowo organizowano szkoły średnie, które przygotowywały kandydatów do studiów uniwersyteckich.

Autor zamieścił plany nauczania trzyletniego gimnazjum – kierunek humanistyczny i społeczny oraz kierunek przyrodniczy i techniczny. W szkole średniej obowiązuje czterostopniowa skala ocen: niezaliczony, zaliczony, zaliczony z wyróżnieniem, zaliczony ze szczególnym wyróżnieniem. Na zakończenie szkoły uczniowie otrzymują świadectwa, w których wyszczególnione są oceny uzyskane ze wszystkich cykli kształcenia.

Rozdział VI nosi tytuł *Edukacja w szkołach specjalnych* (s. 101–105). Dzieci z uszkodzonym narządem słuchu, wzroku lub mało sprawne fizycznie oraz upośledzone umysłowo uczą się w szkołach specjalnych. Za edukację dzieci niepełnosprawnych odpowiadają władze szczebla lokalnego. W miarę potrzeby używa się języka migowego, który parlament szwedzki uznał za język mniejszości narodowej (s. 102). Nauka w szkołach specjalnych dla niesłyszących i niedosłyszących trwa dziesięć lat. Absolwenci tych szkół powinni umieć posługiwać się językiem migowym oraz językiem szwedzkim i angielskim w piśmie.

Rozdział VII książki, zatytułowany *Nauczanie języków dla grup imigracyjnych – HEMSPARK* (s. 107–118), informuje, że Szwecja jest państwem o bogatej przeszłości międzykulturowej i społeczeństwem wielojęzycznym. Uczniowie poznają obowiązkowo trzy języki: od klasy III lub IV język angielski, od VII klasy drugi język zachodni i w trzyletnim gimnazjum trzeci język, którego nauka

trwa dwa – trzy lata. Oczywiście dzieci imigrantów uczą się języka ojczystego; jest ich sześćdziesiąt dziewięć.

W rozdziale VIII, *Uniwersytety i szkoły wyższe* (s. 119–142), autor prezentuje – w układzie chronologicznym – uniwersytety i szkoły wyższe istniejące w Szwecji. Pierwszy uniwersytet powstał w 1477 roku w Uppsali. Obecnie w Szwecji funkcjonuje pięćdziesiąt uczelni wyższych, w tym trzynaście uniwersytetów. Uczelnie są utrzymywane i w pełni finansowane przez władze państwowe.

Od kandydatów na studentów wymaga się między innymi świadectwa ukończenia szkoły średniej drugiego stopnia i uzyskania zaliczeń w wysokości minimum 90 procent wymaganych punktów, dobrej znajomości języka szwedzkiego oraz angielskiego. Poza kierunkami artystycznymi nie ma egzaminów wstępnych.

W latach dziewięćdziesiątych minionego wieku studia wyższe podejmowało około 30 procent absolwentów szkół średnich drugiego stopnia. Studia trwają najczęściej od dwóch do pięciu i pół lat.

Ocena wiedzy studentów odbywa się poprzez regularne egzaminy ustne lub pisemne. Studenci w ramach studiów magisterskich piszą – podobnie jak w Polsce – rozprawę na wybrany temat. Od 1 stycznia 2003 roku wszyscy absolwenci uczelni wyższych w Szwecji otrzymują suplement do dyplomów, który zawiera między innymi informacje o charakterze ukończonych studiów, poziomie zaawansowania i obranej specjalizacji.

Do obowiązków pracowników naukowych należą zadania dydaktyczne, badawcze, działania na rzecz własnego rozwoju, doskonalenia pedagogicznego i prace administracyjne (s. 129). Pracownicy uniwersytetów i państwowych szkół wyższych mają status urzędników państwowych. Studenci korzystają z pomocy materialnej (do 45. roku życia) – stypendiów i oprocentowanych pożyczek, które zwracają po ukończeniu studiów. Studiujące osoby niepełnosprawne – w momencie ubiegania się o przyjęcie na studia – mają do wyboru dwie wersje testów: napisane pismem Braille'a oraz nagrane na kasetach magnetofonowych. Osoby z dysleksją lub ograniczeniami funkcji wzroku korzystają z wydłużonego czasu na wypełnienie testu.

Uczelnie współpracują z uniwersytetami ludowymi i szkołami dla dorosłych. Państwo na działalność wyższych uczelni i pomoc studentom przeznacza duże środki finansowe – 1,8 procent GDP Szwecji. Stawia to ojczyznę Nobla w czołówce państw światowych – piąte miejsce wśród krajów OECD (po Kanadzie, Korei Południowej, Stanach Zjednoczonych i Finlandii) (s. 134).

W Szwecji systematycznie wzrasta zainteresowanie studiami wyższymi. Obecnie liczba chętnych osób do studiowania przekracza limit wolnych miejsc.

Fundamentalną zasadą szwedzkiego szkolnictwa jest otwartość i elastyczność. Przywiązuje się wagę do tego, by każdy miał dostęp do kształcenia i możliwość powrotu do systemu edukacji na dowolnym etapie życia. Coraz chętniej studiuje w Szwecji kobiety, które najczęściej wybierają kierunki nauczycielskie

(79 procent), związane z opieką zdrowotną (88 procent), rzadziej kierunki techniczne i związane z naukami ścisłymi (34 procent) (s. 136).

Na uczelniach szwedzkich – na początku XXI wieku – do najpopularniejszych kierunków studiów należały: dziennikarstwo, psychologia, medycyna, studia w Wyższej Szkole Handlowej, prawo i niektóre studia techniczne (s. 137). Na podkreślenie zasługuje również rozwój studiów zaocznych i powołanie w 2002 roku Szwedzkiego Uniwersytetu Internetowego.

Dowodzenia autora ilustrują liczne dane liczbowe i zestawienia tabelaryczne.

Rozdział IX książki poświęcony jest kształceniu i doskonaleniu nauczycieli w Szwecji (s. 143–157). Jak pisze J. Półturzycki, kształcenie nauczycieli w sposób zorganizowany prowadzone jest w Szwecji od 1893 roku; miało ono zapewnić realizację powszechnego nauczania, które wprowadzono w 1842 roku. W 1956 roku powstała w Sztokholmie pierwsza wyższa szkoła pedagogiczna; od 1977 roku kształcenie nauczycieli odbywa się wyłącznie w ramach szkolnictwa wyższego: na dwudziestu pięciu uczelniach, na dziewięciu spośród trzynastu uniwersytetów i w szesnastu spośród trzydziestu siedmiu szkół wyższych (s. 145).

Zgodnie z nowym zintegrowanym programem kształcenia nauczycieli istnieje wspólna specjalizacja dla nauczycieli przedszkolnych, nauczycieli zerówek oraz nauczania początkowego. Program obejmuje od 140 do 160 punktów (3,5–4 lata). Absolwenci kierunków nauczycielskich przyjmowani są do pracy na roczny okres próbny.

Doskonalenie pracujących nauczycieli w Szwecji obejmuje studia i kursy doszkalające, seminaria i kursy wakacyjne oraz działalność tak zwanych konsultantów terenowych, którzy są wyróżniającymi się metodykami; określa się ich też mianem instruktorów lub liderów. Doskonalenie odbywa się ponadto w zespołach samokształceniowych.

W szkolnictwie szwedzkim nie ma wizytacji, oceny i nadzoru ze strony władz oświatowych. Mający kwalifikacje nauczyciel jest w pełni niezależny, a jego dalsze doskonalenie nie zależy od ewentualnych poleceń czy zaleceń władz oświatowych (s. 152).

Następnie J. Półturzycki omówił działalność wyższych szkół pedagogicznych w Sztokholmie i w Malmö. Uczelnia w Malmö jest najlepiej wyposażona spośród szkół wyższych na terenie Szwecji; na przykład: biblioteka zawiera zbiory podręczników niemal z całego świata, doskonale wyposażone pracownie komputerowe, ma własną drukarnię, wydaje w trzech językach periodyki: „Didaktometry”, „Pedagogisk psykologiska problem”, które są rozprowadzane w kraju i za granicą.

Zawód nauczycielski w Szwecji jest wysoko ceniony, ma dawne i bogate tradycje. Nauczyciele są godziwie wynagradzani – od 20 600 SEK nauczyciele przedszkoli i opiekunowie czasu wolnego, po 25 500 SEK nauczyciele edukacji specjalnej (s. 157).

Ostatni rozdział książki poświęcony jest edukacji dorosłych w Szwecji (s. 159–198). Współczesna oświata dorosłych została ukształtowana i rozwinięta w XX wieku. Praca oświatowa wśród dorosłych prowadzona jest głównie przez stowarzyszenia i organizacje. W szwedzkiej oświacie dorosłych wyróżnia się organizacyjnie trzy zakresy działań: szkoły, uniwersytety ludowe wraz z ogólną działalnością kulturalno-oświatową oraz kształcenie i doskonalenie zawodowe.

W Szwecji działają także religijne towarzystwa oświatowe. Szkoły dla dorosłych mają swoje Towarzystwo Szkół dla Dorosłych (1967), jak również powstałe w 1974 roku Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych (s. 165). Warto jednak nadmienić i nieco uściślić, iż tak zwany Folksuniversitet to w gruncie rzeczy stowarzyszenie wykładowców akademickich i najlepszych studentów propagujących wiedzę akademicką.

Jedną z najstarszych i powszechnie rozwiniętych form oświatowych są w Szwecji zespoły samokształceniowe. Ich liczba i udział członków systematycznie rosną; w roku 2007/2008 było w Szwecji 285 000 zespołów, a w ich procesach uczestniczyło dwa miliony osób (s. 168). Szwedzcy oświatowcy uważają zasadnie, że zespoły samokształceniowe są nie tylko formą aktywności oświatowej, ale także aktywności społecznej i politycznej. „Uczą kultury ogólnej i kultury pracy, zbliżają ludzi wzajemnie do siebie, zwracają uwagę na doskonalenie i rozwój indywidualny słuchaczy” (s. 170).

Uniwersytety ludowe w Szwecji mają również długoletnią i bogatą tradycję; pierwsze trzy powstały w 1868 roku w Åkarp, Lunnevad i Önnestad. Aktualnie ich liczba wynosi 148. Warunkiem przyjęcia do uniwersytetu ludowego jest ukończenie 18 lat. Zajęcia są bezpłatne, a uczestnicy wnoszą jedynie opłaty za wyżywienie i mieszkanie. Każdy z uniwersytetów ludowych ma swój własny program i profil odpowiedni do potrzeb środowiska, w którym działa. Rozwijają i ukierunkowują zainteresowania słuchaczy, wdrażają do samodzielności i samokształcenia.

Szkolnictwo dla dorosłych w Szwecji obejmuje naukę w szkołach wieczorowych i korespondencyjnych; jest bezpłatne. Około 60 procent słuchaczy szkół stanowią kobiety. Uczący się w szkołach dorośli mogą wybrać tylko część przedmiotów, ale nie mniej niż trzy. Do najczęściej wybieranych należą język szwedzki, angielski, niemiecki oraz matematyka.

Kształceniem i doskonaleniem zawodowym objęci są dorośli, którzy ukończyli 20. rok życia. System kształcenia i doskonalenia zawodowego dorosłych obejmuje cztery różne, ale wzajemnie uzupełniające się formy:

1. Ośrodki kształcenia zawodowego.
2. Szkoły dla dorosłych prowadzące nauczanie w trybie korespondencyjnym w różnych zawodach i specjalnościach.
3. Zakłady pracy i związki branżowe prowadzące kształcenie zgodnie z własnymi potrzebami i zadaniami.

4. Kursy organizowane przez towarzystwa oświatowe, lokalne instytucje lub nawet osoby prywatne; kursy zawodowe – zależnie od programu i specjalności – trwają od kilku tygodni do paru lat, nauka jest bezpłatna.

Pracy oświatowej wśród dorosłych w Szwecji służą także radio i telewizja, które przygotowują wartościowe programy edukacyjne. Od 1967 roku działa Komitet Telewizji i Radia do spraw Kształcenia, w którym jednym z głównych wydziałów jest Wydział Kształcenia Dorosłych.

Szwedzkie uczelnie wyższe inspirują edukację dorosłych, wzbogacają praktykę oświatową i przyczyniają się do kształtowania teorii pedagogicznej, podejmują badania oraz publikują prace z zakresu kształcenia i wychowania. Duże osiągnięcia w tym zakresie notuje Uniwersytet w Linköping, który od dwudziestu pięciu lat systematycznie współpracuje z Instytutem Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie odpowiedniej umowy (wymiana kadry prowadzącej zajęcia dydaktyczne, staże pracownicze i studenckie, wspólne konferencje w ramach programu „S(z)koldem”, publikacje naukowe)¹.

Szwecja to kraj, w którym troska o oświatę i kulturę stanowi powinność społeczną. Obok przywołanych towarzystw oświatowych, uniwersytetów ludowych i szkół dla dorosłych działalność taką prowadzą biblioteki i czytelnie, muzea i skanseny, radio oraz telewizja.

Całość rozważań Józefa Półturzyckiego zamyka podsumowanie, w którym bardzo wnikliwie podkreśla osiągnięcia edukacji w Szwecji, uwzględniając wszystkie szczeble edukacyjnej drabiny. Nawiązuje raz jeszcze do tradycji edukacji szwedzkiej z okresu średniowiecza, podkreśla, że współczesny system oświaty jest drożny i przejrzysty, stanowi wyraźną całość o jasnej strukturze, zadaniach i formach realizacji od przedszkola do studiów podyplomowych. Na poszczególnych etapach liczba uczestników systematycznie się zwiększa.

Dopełnienie rozważań Profesora Józefa Półturzyckiego stanowi Aneks, który zawiera siedem artykułów czworga autorów; są one komplementarne wobec ustaleń autora *Edukacji w Szwecji*. Podkreślona w nich została ogromna rola sportu w życiu uczniów szkół szwedzkich oraz zajęć praktycznych. Wszystkie artykuły uwypuklają takie wartości wychowawcze, jak szacunek do pracy fizycznej, sumienność, dokładność, wytrwałość w pracy, poczucie formy i smaku estetycznego.

Książka *Edukacja w Szwecji* Józefa Półturzyckiego pozwala nie tylko poznać dzieje oświaty szwedzkiej, ale także czerpać z niej wiedzę i wskazówki, jak edukować polskie dzieci i młodzież, wychowywać i pracować z pełną satysfakcją.

¹ Por. *Uczenie się od outsidera*, red. J. Rutkowiak, Kraków 1997; T. Maliszewski, J. Żerko, „S(z)koldem” – szwedzko-polski projekt demokratyzacji oświaty, [w:] *Edukacja a społeczeństwo obywatelskie. Z teorii i praktyki demokratyzacji polskiej szkoły*, pod red. J. Żebrowskiego, Gdańsk 1995; H. Hovenberg, M. Walczak, W. J. Wójtowicz, *Biblioteka i informacja w demokratycznym systemie edukacji dorosłych*, Jarocin – Linköping 1996.

Publikacja *Edukacja w Szwecji* jest godna poznania ze wszech miar – bogata merytorycznie, napisana pięknym językiem, dostarcza przeżycia intelektualnego i estetycznego. Treści zawarte w tej monografii nigdy nie stracą na swej wartości. Prosimy, by Autor kontynuował badania nad rozwojem edukacji w Szwecji. Prezentowaną monografię czyta się – tak jak i inne książki Profesora – z dużym zainteresowaniem i prawdziwą przyjemnością.

Jan Żebrowski